

Slobodan pristup informacijama u srednjoškolskoj knjižnici – može li se više?

Ivana Vladilo, prof. i dipl. knjiž.

Strojarska škola za industrijska i obrtnička zanimanja Rijeka

ivana.vladilo@gmail.com

Slobodan pristup informacijama u školskoj knjižnici može se promatrati s različitih gledišta. Teorijski, IFLA-ine Smjernice za školske knjižnice vrlo jasno navode: “Temeljne zadaće školske knjižnice, bitne za razvijanje pismenosti, informatičke pismenosti, poučavanja, učenja i kulture, su sljedeće: promicanje načela da su sloboda mišljenja i slobodan pristup informacijama preduvjeti za uspješno i odgovorno sudjelovanje u građanskom demokratskom društvu;” a, Preporuka 6 kaže: “Propisi školske knjižnice moraju biti uređeni, na određenoj državnoj razini ili razinama, kako bi osigurali jasno definirane etičke odgovornosti svih članova školske zajednice, uključujući prava kao što su jednakost pristupa, slobodan pristup informacijama, privatnost, autorsko pravo i intelektualno vlasništvo i pravo djece na znanje.”

Praktično, temu možemo promatrati s gledišta knjižničara i njegove potrebe slobodnog pristupa informacijama, te s gledišta korisnika i njegovih informacijskih potreba.

Korisnici učenici u najvećem dijelu svoje informacijske potrebe uspijevaju zadovoljiti. O tome brinu knjižničari koji pronalaze dostupne izvore. Dostupnost u velikoj mjeri ovisi o CARNetu, koji s jedne strane osigurava brojne sadržaje i edukacijske servise za učenike (E-lektire, Tesla, Meduza i sl.) ali, istovremeno blokira pristup “neprimjerenim” sadržajima po slobodnoj procjeni koja često nije najsretnije rješenje i priječi pristup, korisnicima potrebnim, sadržajima. CARNetovo filtriranje ponekad je potpuno neshvatljivo.

Školski knjižničari pak, slobodan pristup informacijama sagledavaju i kao pristup stručnim sadržajima iz svoga područja, prijeko potrebnima u procesu stručnog usavršavanja, ali i kao pristup pedagoško-psihološkim i metodičkim, te strukovnim sadržajima (ovisno o vrsti škole) koje bi trebali osiguravati, kao logistička podrška i školsko informacijsko središte, svim predmetnim nastavnicima i svim predmetima. Tu nastaju problemi jer, o licenciranom pristupu bazama podataka osiguranom akademskoj zajednici, uopće ne možemo govoriti iako smo pod ingerencijom istog ministarstva. Razlika između pristupa informacijama putem identifikacije AAI@Edu.HR i AAI@skole.hr, velike su. U trenutku intenzivne kurikulske reforme školstva, držimo, trebalo bi i o tome razmišljati.

I dok strukovne potrebe djelomično rješavamo samoangažmanom i dijeljenjem sadržaja i informacija kroz javno dostupan repozitorij školskog knjižničarstva UDKo2 – www.knjiznicari.hr, dugogodišnjeg projekta Hrvatske mreže školskih knjižničara, nedostupna nam je, na primjer, čak i baza DARHIV-a, a kamoli EBSCO baze, pristupom kojima bismo mogli još

više ojačati ulogu školskog knjižničara, informacijskog stručnjaka u cjelovitom učenju školske zajednice.

Bez potrebe elaboriranja i teoretiziranja, namjera mi je tek postaviti nekoliko pitanja u procijepu teorije i prakse na koja bih rado dobila odgovor: Ako je riječ o korisnicima učenicima, treba li i smije li školski knjižničar biti cenzor? Koliko time doprinosi ili sprječava formiranje drugačijeg mišljenja? Kakvim bi se kriterijima školski knjižničar-cenzor vodio? Smije li osobni vrijednosni, svjetonazorski, politički, vjerski i ini kriterij biti razlogom cenzuri u školskoj knjižnici? Jesu li zabrane i ograničenja pristupa internetu, posebno društvenim mrežama, pravi /ikakav način stjecanja svijesti o vlastitoj odgovornosti njegovog korištenja ili je dopuštenje pristupa iz školske knjižnice zapravo prilika za konstantnu pouku o njegovoj korisnosti, ali i opasnostima?

Ako se pak, o slobodnom pristupu informacijama pitamo kao posrednici informacija, školski knjižničari, zanimalo bi nas: Praktični obuhvat pojma *akademska zajednica*? Zašto trenutkom stjecanja zvanja prestajemo biti dio akademske zajednice, naravno, osim sveučilišnih nastavnika. Zar nam se upravo time ne oduzima mogućnost daljnjeg neformalnog i informalnog učenja nakon završetka formalnoga? Zašto se autorima diplomskih, doktorskih i drugih znanstvenih i stručnih radova ostavlja mogućnost odluke žele li da bude javno dostupan ili tek nevidljivo pohranjen u fakultetskim repozitorijima i arhivama?

Ne znam odgovore na ta pitanja, osim što ih držim važnima i relevantnima za temu. A, da je tako potvrdila je i kratka anketa provedena među

školskim knjižničarima. Iako zbog malog broja odgovora ne predstavlja reprezentativni uzorak, pokazala je da školski knjižničari itekako uočavaju službene postupke kojima im se slobodan pristup informacijama djelomično uskraćuje što posljedično vodi i uskrati informacije njihovim korisnicima.

Vjerujem, naposljetku, ima razloga prisjetiti se Aarona Swartza, “optuženog jer je na MIT-u na svoj laptop učitao velik broj znanstvenih radova koji bi sukladno svakoj logici trebali biti na raspolaganju svima, a ne mahom u vlasništvu velikih korporacija...”

Slobodna misao, svakoga čovjeka ne samo znanstvenika, gradi se pluri-perspektivizmom, za što trebamo slobodan pristup obilju različitih informacija kroz cijeli život.

Gornji tekst pripremljen je za izlaganje uz prezentaciju na 16. okruglom stolu o slobodnom pristupu informacijama, Zagreb, 9. prosinca 2016.

Nakon opsežne rasprave, izazvane ovim izlaganjem, doneseni su Zaključci (s kojima su upoznati svi školski knjižničari na svojim županijskim stručnim vijećima) koji glase:

1. Suvremena knjižnica informacijsko je, medijsko i komunikacijsko središte i zato mora omogućiti pristup e-izvorima za sve korisnike, uključujući pristup komercijalnim bazama podataka koje se nabavljaju na nacionalnoj razini. Školske knjižnice sastavni su dio istog obrazovnog sustava kao i visokoškolske knjižnice pa i njima treba omogućiti slobodan pristup e-izvorima, odnosno licencira-

- nim bazama podataka. Narodne knjižnice, otvorene svim stanovnicima, imaju važnu ulogu u procesu cjeloživotnog učenja, temelja na kojemu počiva današnje obrazovanje, stoga je pristup odabranim komercijalnim bazama podataka i njima prijeko potreban.
2. Informatička i informacijska pismenost uvjet su za cjeloživotno obrazovanje i treba ih početi poučavati od rane dobi – u narodnim knjižnicama u odjelima za djecu i u školskim knjižnicama. Poučavanje informacijske pismenosti neizostavna je sastavnica rada školskog knjižničara.
 3. Knjižnice i knjižničari suočavaju se sa sve većim i većim izazovima u obrani prava na slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja s jedne strane i prava na zaštitu privatnosti te autorskih i srodnih prava s druge strane. U tom kontekstu izuzetno značajnu ulogu ima i imat će etički kodeks knjižničarske profesije koji jasno definira okvir za etičko ponašanje i snažno podupire slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja. Predlaže se pregled i po potrebi dorada Etičkog kodeksa HKD-a u suglasju s Etičkim kodeksom i smjernicama IFLA-e.
 4. Odgojno-obrazovni rad školskog knjižničara nije zakonski, pravilnički niti programski reguliran na zadovoljavajući način. U cilju osnaživanja uloge školskog knjižničara, bolje uključenosti u odgojno-obrazovne programe te osiguravanja veće autonomije i kreativnosti u radu, predlaže se rasprava na nacionalnom nivou o programu i zadaćama školskog knjižničara u okviru nove kuriku-

larne reforme. Rezultati rasprave trebali bi biti uključeni i u propise kojima se regulira rad školskih knjižničara.

Davorka Pšenica, predsjednica Komisije za slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja, upućuje dopis Stručnom odboru HKD-a: “Na stručnim izlaganjima održanim na 16. okruglom stolu o slobodnom pristupu informacijama, 9. prosinca 2016., više je puta ukazano na nepristupačnost komercijalnih baza podataka za korisnike u školskim i narodnim knjižnicama. Odluka da se licencirane i plaćene baze podataka učine dostupnima samo korisnicima visokoškolskih i znanstvenih knjižnica, u izravnoj je suprotnosti s načelom kojim se vodimo u knjižničarskoj struci – dostupnosti svekolike građe svim korisnicima. Posebno ističemo činjenicu da u školama rade visokoobrazovani nastavnici i knjižničari koji imaju pravo i dužnost dalje se obrazovati u svojoj struci. Ističemo i da su redoviti korisnici narodnih knjižnica visokoobrazovani umirovljeni stručnjaci, koji se nakon umirovljenja više ne mogu služiti knjižnicama svojih bivših radnih organizacija, već su upućeni na narodne knjižnice. Mislimo da uprava Hrvatskoga knjižničarskog društva, kao udruge zainteresirane za razvitak struke, ali i dobrobit brojnih korisnika knjižnica u cijeloj Hrvatskoj, treba reagirati upozorenjem da je pristup određenim informacijskim izvorima za velik broj korisnika u Hrvatskoj zapriječen. Upozorenje i zahtjev da se pristup bazama podataka omogući i korisnicima školskih i narodnih knjižnica trebalo bi Društvo uputiti Ministarstvu znanosti i obrazovanja, Ministarstvu kulture, ali i medijima. Molim da se ovaj dopis uvrsti

na sjednicu Stručnog odbora i ako bude prihvaćen uputi dalje upravi Društva. Uz Dopis prilažem Zaključke 16. okruglog stola o slobodnom pristupu informacijama u kojima su navedeni prioriteti i daljnje aktivnosti HKD-a vezane za pitanja etičkog kodeksa i slobodu izražavanja te slobodan pristup informacijama i licenciranim bazama podataka.”

Gordana Šutej, predsjednica Sekcije za školske knjižnice HKD-a, upućuje dopis Stručnom odboru HKD-a: “Temeljem prijedloga Stručnog odbora HKD-a iznesenog na 4. sjednici 10. veljače 2017. godine članovi Komisije za osnovnoškolske i Komisije za srednjoškolske knjižnice proveli su analizu potreba školskih knjižnica za pristupom licenciranim bazama podataka. Provedena je anketa kojoj se odazvalo 387 školskih knjižničara iz svih županija RH i Grada Zagreba. Školski knjižničari (preko 97% ispitanih) smatraju da bi djelatnicima s AAI@skole.hr identitetom trebalo omogućiti pristup relevantnim komercijalnim bazama podataka kao što je omogućeno djelatnicima s AAI@EduHr identitetom. 96% ispitanika smatra da je pristup komercijalnim bazama podataka koje pretplaćuje MZO jedan od bitnih elemenata cjeloživotnog učenja i stručnog usavršavanja svih odgojno-obrazovnih djelatnika. 88% knjižničara smatra da je pristup komercijalnim bazama podataka koje pretplaćuje MZO jedan od bitnih elemenata odgojno-obrazovnog rada s učenicima. Više od 97% ispitanih slaže se da bi barem školski knjižničari, logistička podrška cjelokupnom odgojno-obrazovnom procesu škole, trebali imati pristup relevantnim komercijalnim bazama podataka koje pretplaćuje MZO. Većina školskih knjižničara (88%) smatra da bi im najkorisnije bile baze podataka s cjelo-

vitim tekstovima. Većina ih koristi baze dostupne u otvorenom pristupu (80%). Baze podataka koje su ispitani knjižničari istaknuli kao najpotrebnije svojim korisnicima su: **EBSCO Book Citation Index (BKCI) Scopus Nature Complete Emerald.**

Smatramo da bi EBSCOhost zadovoljio naše potrebe jer sadrži bazu ERIC koja je za nas vrlo važna, a i druge iz različitih područja, što je za strukovne škole bitno jer imaju specifične potrebe. Svakako ne treba zaboraviti i baze koje su važne samim knjižničarima za usavršavanje i praćenje recentnih trendova struke, npr. Library, Information Science & Technology Abstracts – LISTA (EBSCO). Nadalje, predlažemo da se s dobavljačima osmisli paket baza po uzoru na EBSCO Schools koji uključuje i sadržaje prilagođene učenicima osnovnih škola. Nadamo se da će Stručni odbor uvažiti mišljenje školskih knjižničara i podržati prijedlog Komisije za slobodan pristup informacijama i slobodu izražavanja od 27. siječnja 2017. godine da se zahtjev za pristup licenciranim bazama podataka školskim i narodnim knjižnicama uputi Ministarstvu znanosti i obrazovanja te Ministarstvu kulture. Školska knjižnica je osnova svake dugoročne strategije razvoja pismenosti, obrazovanja, pružanja informacija, gospodarskog, društvenog i kulturnog razvoja i zbog toga je neprihvatljivo da njenim korisnicima bude uskraćeno pravo na slobodan pristup e-izvorima, odnosno licenciranim bazama podataka.”

Slijedom navedenog o prijedlogu se raspravlja na Stručnom odboru HKD-a 20. 10. 2017. te je odlučeno prijedlog izložiti na sjednici HKV-a 25. 10. 2017. Za tu sjednicu trebalo je hitno odabrati baze koje bismo zatra-

žili za školske knjižnice. Baze su odabrane s EBSCOhost platforme, a vodila sam se kriterijem zanimljivosti i primjenjivosti u različitim vrstama škola, gimnazijama i strukovnim te OŠ i potrebama samih knjižničara. Predložene su sljedeće:

- Library, Information Science & Technology Abstracts (LISTA)
- ERIC
- Health Source: Consumer Edition
- Education Source
- Education Research Complete
- Hobbies & Crafts Reference Center
- Professional Development Collection
- Science Reference Center
- Vocational Studies Complete
- Vocational & Career Collection
- MyHeritage Library Edition
- MasterFILE Complete
- Biography Reference Center

Sve ankete i sve aktivnosti poduzete su s namjerom što bolje pripreme argumentacije prvotno izloženog zahtjeva, a tijekom višegodišnjeg bavljenja problematikom provedeno je nekoliko anketa te sam konzultirala brojne kolege, a posebno surađivala sa Zorkom Renić i Josipom Strijom.

Izvori

Horvat, Aleksandra. Intelektualna sloboda i knjižnice. Dostupno na: www.nsk.hr/cssu/program/dokumenti/sarajevo02.ppt (22. 10. 2016.)

IFLA/FAIFE. Knjižnice i intelektualna sloboda. // HKD novosti br. 13 (listopad 1999), str. 11. Dostupno i na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/kiis.htm> (22. 10. 2016.)

IFLA Strategic Plan 2016-2021.
<http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf>
(22.10.2016.)

IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice / Tove Pemmer Saetre i Glenys Willars. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Stojanovski, Jadranka. Aaron Swartz i slobodan pristup informacijama.
<http://lib.irb.hr/web/hr/vijesti/itemlist/user/63-jadrankastojanovski.html>
(22. 10. 2016.)

